

Iluzija duha, podvale i manipulacija

AUTORI:

NIKOLA ČUTURIĆ

MARINA STANOJLOVIĆ

NIKOLINA ŠOBIĆ

STAŠA ĐORĐEVIĆ

ANDREJ MIHAJLOV

STEFAN BOŽIĆ

MILOŠ RADOVANOVIC

LUKA SAVIĆ

Iluzija - definicija

- Iluzija predstavlja pogrešan, tj. izobličen opažaj izvesnih objekata ili pojava u stvarnosti, uslovljen subjektivnim ili objektivnim faktorima
- Uglavnom se doživljava preko čula, pa tako postoje optičke, auditivne, dodirne i iluzije čula ukusa
- Takođe mogu nastati i kao posledica nepostojanja odgovora na pitanje zašto je nešto tako

Iluzija duha - sastojci

- Lažne uspomene
- Déjà-vu
- Cold reading (Barnumov efekat)

Iluzija duha – lažne uspomene

- U psihologiji, lažno pamćenje je pojava u kojoj se neko priseća nečega što se nije dogodilo ili se dogodilo na drugačiji način
- Ovaj fenomen su prvenstveno istraživali Sigmund Frojd i Pjer Žanet
- Prirodni uzroci lažnih uspomena mogu biti traume, deprivacija spavanja, kao i pojava da postojeće znanje i druga sećanja mogu ometati formiranje novog

Lažne uspomene - primeri

- Ubeđenje da smo na vreme predali zadatak iz nekog predmeta u školi, iako se to nije desilo
- Nekadašnji američki predsednik, Džordž Buš je više puta izjavio kako je 11. septembra 2001. godine video kako prvi avion udara severni toranj Svetskog trgovinskog centra, ali snimak udara prvog aviona nije bio dostupan u to vreme
- Osobe sa opsesivno-kompulzivnim poremećajem često pate od lažnih uspomena (zbog čega imaju potrebu da više puta proveravaju da li su isključili šporet, zaključali vrata...)

Lažne uspomene – Mendela efekat

Slučaj kada više ljudi deli lažne uspomene naziva se Mendela efekat. Dobio je ime po južnoafričkom vođi anti-aparhejd pokreta, Nelsonu Mendeli. Pojam je nastao tako što je istražiteljka paranormalnih aktivnosti, Fiona Brum, izjavila kako ima jasna sećanja na vesti o Mendelinoj smrti 1980ih godina, uprkos tome što je on zapravo preminuo 2013. Brum je izvestila kako je od 2010. na hiljade ljudi na internetu pisalo o tome da dele isto sećanje na Mendelinu smrt.

Mendela efekat – primeri

Mnogi misle da na pakovanju poznate čokoladice u nazivu stoji crtica, ali to nije slučaj

Iako ga većina ljudi pamti sa monoklom, čovek koji je simbol društvene igre *Monopol* ga zapravo nema

Déjà-vu - definicija

- Predstavlja snažan utisak da je osoba već videla nešto što prvi put vidi
- Uzroci mogu biti iscrpljenost, ali i različiti neurotoksini poput alkohola ili halucinogenih droga. Takođe može biti posledica neuroze, psihote, ili organskog poremećaja mozga
- 60-70% ljudi doživi ovo mentalno stanje u toku života

Déjà-vu

A

You watch a video of a monkey on a goat.

Monkey riding goat!

B

Later on, you see a person on a horse.

"This feels very familiar. It looks just like the video of the monkey riding a goat. It's funny how some things look just like things you've seen before."

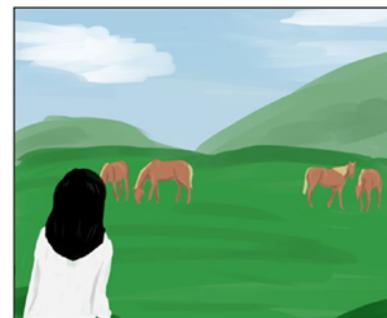
feels familiar YES

familiarity is appropriate YES

NOT DÉJÀ VU

C

Later still...

feels familiar YES

familiarity is appropriate NO

DÉJÀ VU

Slika opisuje razliku između déjà-vu-a i regularnog osećaja da smo videli nešto što nam je poznato

Cold–reading - definicija

- Skup tehnika pomoću kojih se stvara iluzija o sticanju specifičnih znanja o određenoj temi koristeći natprirodna sredstva
- Osoba koja sprovodi cold-reading dobija veliku količinu informacija na osnovu analiziranja govora tela, starosti, pola i nivoa obrazovanja svog sagovornika
- Zasniva se na korišćenju nejasnih izjava, nagadjanju i brzom zaključivanju na osnovu stečenih informacija

Cold–reading - postupak

- Odabir subjekta – potrebno je odabrati osobu koja je podložna sugestijama
- Uspostavljanje veze – čitalac pokušava da ostvari saradnju sa subjektom tako što dostavlja informacije i sugeriše da subjekat popuni ‘rupe’ u priči. Primer:
Vidim slike koje su pomalo nejasne i mogu značiti više Vama, nego meni. Želim da mi pomognete da zajedno otkrijemo nove stvari o vama.
- Razgovor

Cold–reading – specifične tehnike

- Dugine smicalice
- Forerov (Barnumov) efekat
- Pucanje

Cold-reading – dugine smicalice

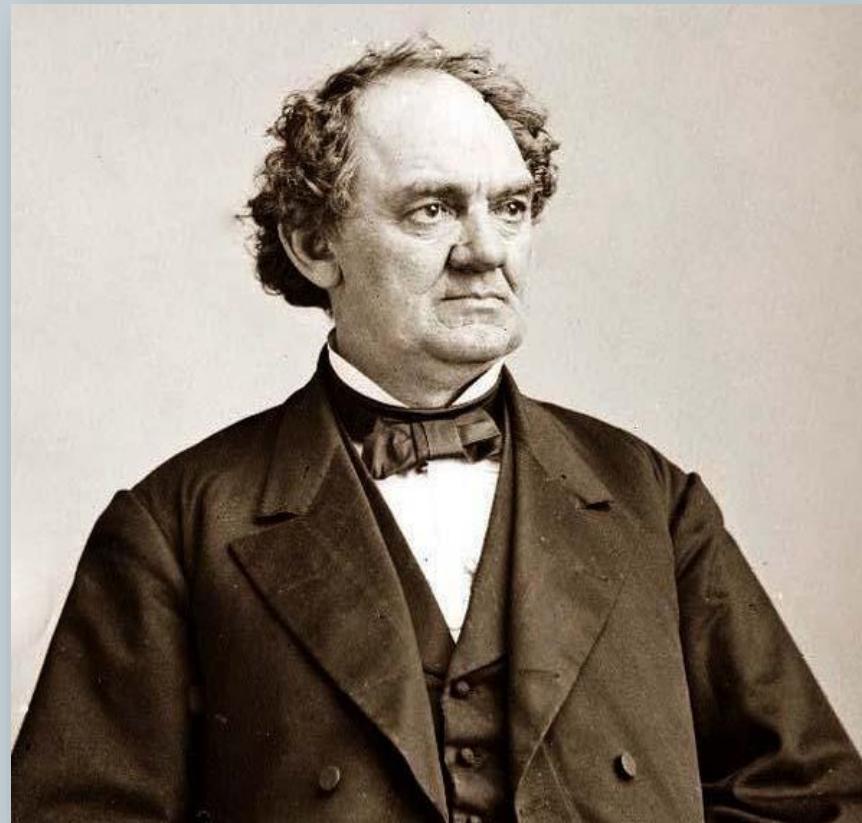
- Subjektu pripisuje određenu osobinu, ali i suprotnost toj osobini. Na taj način čitač pokriva sve mogućnosti
- *Većinu vremena ste pozitivni i veseli ali bilo je perioda kada ste bili jako uznemireni*
- *Vi ste veoma ljuvbažna i pažljivca osoba, ali kada vas neko razočara, osećate duboko ukorenjeni bes*

Cold-reading – Forerov(Barnumov) efekat

- Oslanja se na želju ljudi da popune detalje inaprave vezu između onog što je rečeno i nekog aspekta svog života. Zasniva se na sklonosti ljudi da se identifikuju sa nekim uopštenim tvrdnjama. Postojaje ovog fenomena dokazuje eksperiment koji je sproveo psiholog Bertram Forer
- Barnumove izjave su izjave koje izgledaju lično ali se odnose na mnoge ljude i osmišljene su tako da navode ljude na odgovore. Daju utisak o posedovanju velike količine informacija i detalja o osobi.

Cold-reading – Forerov (Barnumov) efekat

Bertram Forer

Cold-reading – pucanje

- Čitalac polako nudi ogromnu količinu veoma opštih informacija, posmatra reakcije subjekata, a zatim sužava opseg, u nadi da će jedna ili više njegovih pretpostavki biti tačna
- *Osećam stariju mušku figuru u vašem životu koja želi da znate da vas je, uprkos nesuglasivama, jako volela.* Gotovo svaka osoba se može poistovetiti sa takvom izjavom

Podvale - primeri

- Nigerijsko pismo
- Piramidalne šeme
- Vidovnjaci

Nigerijsko pismo

ADVERTISEMENT

ADVERTISEMENT

ADVERTISEMENT

ADVERTISEMENT

CENTRAL BANK OF NIGERIA

PRESS STATEMENT ON ADVANCE FEE FRAUD/SCAM

DON'T BE FOOLED! MANY HAVE LOST MONEY!!

IF IT SOUNDS TOO GOOD TO BE TRUE THEN IT IS NOT TRUE!!!

1 The publicity campaigns by the Central Bank of Nigeria (CBN) and the Government of the Federal Republic of Nigeria have proved successful in sensitising the public about the menace of advance fee fraud and the falsehood of claims that easy money could be made in Nigeria. Consequently, the reported incidence of advance fee fraud (A.K.A. '419'), has declined significantly. Nevertheless, there are still some people who have continued to fall victim to the solicitations of advance fee fraudsters. This warning is; therefore, specifically intended for the benefit of those misguided people who, in the quest to make easy money at the expense of Nigeria, are defrauded by international fraudsters.

2 The advance fee fraud is perpetrated by enticing the victim with a bogus 'business' proposal which promises millions of US dollars as a reward. The scam letter usually promises to transfer huge amounts of money, usually in US dollars, purported to be part proceeds of certain contracts, to the addressee's bank account, to be shared in some proportion between the parties. A favourable response to the letter is followed by excuses why the funds cannot be remitted readily and subsequently by demands for proportionate sharing of payments for various 'taxes' and 'fees' supposedly to facilitate the processing and remittance of the alleged funds. The use of 'fake' Government, Central Bank of Nigeria, Nigerian National Petroleum Corporation, etc. documents is a common practice.

3 The fraudsters usually request that the transaction be done under the cover of confidentiality.

Sometimes, the 'victims' are invited to Nigeria where they are given red-carpet reception and attended to by the fraudsters, posing as Nigerian Government officials. Quite often the fraudsters invent bogus Government committees purported to have cleared the payments. Also, it is not unusual for them to contrive fake publications in the newspapers evidencing purported approvals to transfer non-existent funds.

4 To consummate the transaction, the 'victim' would be required to pay 'advance fees' for various purposes: e.g. processing fees, unforeseen taxes, licence fees, registration fees, signing/legal fees, fees for National Economic Recovery Fund, VAT, audit fees, insurance coverage fees, etc. The collection of these 'advance fees' is actually the real objective of the scam!

5 A recent variant of the scam directed primarily at charitable organisations and religious bodies overseas involves bogus inheritance under a will. Again the sole aim is to collect the 'advance fees' already described above. A new strategy that has also been used to defraud the 'victims' is an offer to use chemicals to transform ordinary paper into United States dollar bills, which would be subsequently shared by the parties.

6 You are again warned in your own interest not to become yet another dupe to these fraudulent solicitations or schemes. Genuine and prospective investors in Nigeria are advised to consult their home Chambers' of Commerce and Industry, or Nigeria's

Chambers' of Commerce and Industry, Manufacturers' Associations of Nigeria, Federal Ministries of Commerce and Industry, Nigerian Missions in their countries of origin, their embassies or High Commissions in Nigeria for proper briefing and advice.

7 The Central Bank and indeed, the Federal Government of Nigeria cannot and should not be held responsible for bogus and shady deals transacted with criminal intentions. As a responsible corporate body, the Central Bank of Nigeria is once again warning all recipients of fraudulent letters on bogus deals, that there are no contract payments trapped in the bank's vaults. They are once again put on notice that all documents appertaining to the payment, claims, or transfers purportedly issued by the bank, its senior executives or the Government of the Federal Republic of Nigeria for the various purposes described above are all forgeries, bogus and fraudulent.

8 Please join the Central Bank and the Federal Government of Nigeria to fight the criminal syndicates who play on the gullibility and greed of their victims by reporting any solicitation to your local law enforcement agencies or the local International Police Organisation (Interpol).

9 You have been warned several times before! You have been warned again!!

CENTRAL BANK OF NIGERIA

Samuel Ladoke Akintola Way, P.M.B. 0187, Garki, Abuja, NIGERIA

Nigerijsko pismo - primeri

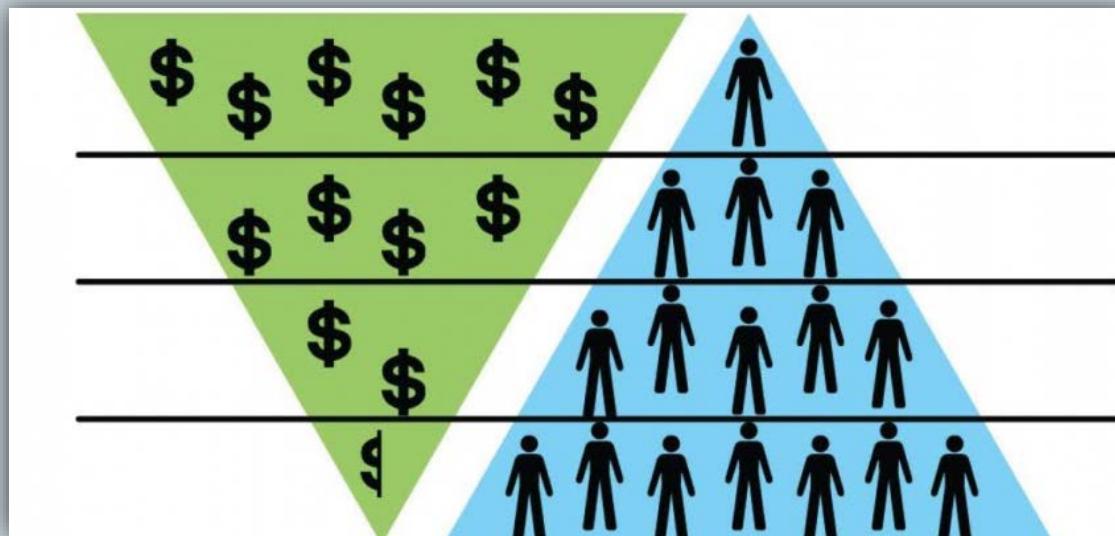

- Uloge: A - prevarant, B – žrtva
- A se predstavlja kao naslednik velike količine novca od svog rođaka, ali da bi dobio novac mora platiti proviziju osiguravajućem društvu; B treba da izvrši ovu isplatu u zamenu za udeo u nasledstvu
- B dobija čudan mejl od nepoznate osobe iz strane zemlje (osoba A). Poruka je dugačka i objašnjava kako zbog političke situacije u svojoj državi, A nema pristup svom novcu, te ne može da ga prenese ili dobije. U mejlu je, potom, objašnjena mogućnost prenosa sredstava preko računa osobe B, uz ponudu da B zadrži 20% iznosa koji A želi da prenese

Piramidalne šeme

- Piramidalna šema je neodrživi poslovni model koji uključuje zaradu novca prvenstveno zbog uključivanja drugih ljudi u šemu, obično bez ikakvog prodatog proizvoda ili izvršenja bilo kakve usluge. Ovakav tip prevara dolazi pod mnogim modifikacijama

Piramidalne šeme - osobine

- Najava preterano velike zarade, obično izražena u opštim frazama bez konkretnih činjenica.
- Uveravanje da nije zapravo reč o piramidalnoj šemi
- Malo ili nimalo informacija o kompaniji za koju treba da se “radi” i proizvodu za koji se prodaje
- Zarada se prvenstveno bazira na privlačenju novih učesnika ili kupovini proizvoda od strane već postojećih članova
- Pojava da jedino početni članovi šeme imaju bilo kakvu realnu dobit (ljudi u nižim nivoima rade za one koji su iznad njih)

Vidovnjaci

- Mnogobrojni prevaranti pod maskom vidovnjaka ili vraćeva se preko društvenih mreža javljaju lakovernim ljudima, obećavajući im rešavanje svih problema magijom

Vidovnjaci - primeri

- Jedna od žrtava vidovnjaka bila je 57-godišnjakinja iz Novog Sada koja je vidovnjakinji dala 47 000 evra kako bi skinula magiju koja je njenoj čerki onemogućavala da zatrudni. Kada je otkrila prevaru i prijavila je policiji, vidovnjakinja i njen suprug su uhapšeni.

MANIPULACIJA

- Definicija
- Oružje manipulatora
  - Reciprocitet
  - Socijalni dokaz – dokaz na osnovu mase
  - Simpatija
  - Autoritet
  - Retkost

Definicija

- manipulacija , lat. manipulus – snop, svežanj
- Vešto, stručno rukovanje ili upravljanje nečim
- U najopštijem smislu manipulacija ima psihosociološko značenje koje se odnosi na upravljanje ljudskim ponašanjem i zloupotrebu ljudskih sklonosti u određene svrhe

Reciprocitet

- Reciprocitet (uzajmanost) = čin razmene na obostranu korist
- Princip da se uzvrati (bilo materijalno ili nematerijalno) onome ko vam je nešto podario ili na neki način pomogao
- Npr:
  - Naći se nekome u teškoj situaciji, jer je ta osoba pomogla nama

Socijalni dokaz (ugledanje)

- Formiranje sopstvenog mišljenja na osnovu tuđih.
- Na ovaj način funkcionišu propaganda i relama.
  - Primer: pozitivno iskustvo neke poznate licnosti o određenom proizvodu može ulivati poverenje

Difuzna odgovornost

- Fenomen da je manje verovatno da osoba preuzme odgovornost ako su i drugi ljudi prisutni.
- Npr:
  - Nekome na ulici je potrebna hitna medicinska pomoć – verovatno je da niko neće pozvati hitnu pomoć
  - Ako pošaljemo grupni mejl čiji sadržaj zahteva odgovor, manje su šanse da ćemo dobiti odgovor u odnosu na situaciju u kojoj bismo slali pojedinačne mejlove

Mogući uzroci difuzije odgovornosti

- Pojedinac prepostavlja da su drugi odgovorni za reagovanje ili da je neko već preuzeo nešto
- Pojedinac u većoj grupi oseća manju odgovornost da reaguje
- Pojedinac nije siguran da će postupiti ispravno
- Nedostatak samopouzdanja, a postoji dosta posmatrača koji bi mogli osuditi njegov posupak

Korona virus

- “Neću se sigurno baš ja zaraziti”
- “Nije gužva u radnji, mogu da uđem”
- Pojedinac se oslanja na odgovornost drugih, pa time prividno smanjuje sopstvenu odgovornost, nesvesno zanemarujući mogućnost da naudi drugima

Ubistvo Kiti Denoveze

- U proleće 1964, 28-godišnja Kiti je ubijena i silovana na parkingu u Njujorku.
- Prema izveštajima, ovaj zločin koji je trajao oko sat i po i posmatralo je čak 38 ljudi, ali niko nije odreagovao!

Simpatija

- Suština: u sagovorniku probuditi simpatije prema manipulatoru kako bi postao fleksibilniji i raspoloženiji za komunikaciju.
- Potreba za poštovanjem i priznanjem spada u osnovne ljudske potrebe. Stoga, oni koji se potruđe da je zadovolje osvajaju simpatije žrtve.
- Dva su mehanizma koji podstiču simpatiju:
  - Sličnost
  - Familijskost

Forsiranje simpatije

- Koliko puta ste se našli u situaciji da prodavačica odušeljeno tvrdi kako nije još videla da nekome tako dobro stoji određeni komad odeće?
- Ovo je odličan primer forsiranja simpatije. Naime, prodavačica pokušava da vas odobrovolji i time navede da potrošite novac kod nje.
Činjenica je da je ovo, zapravo, fraza koju servira svakoj mušteriji.

Asocijacija

- Princip: pridružiti nešto pozitivno da bi se nasledila njegova obeležja
- Npr: Kafić u Londonu u kojem je J. K. Rowling pisala *Harry Potter*, *The Elephant House*, automatski zvuči primamljivije za sve fanove ovog dela od bilo kog drugog kafića

Autoritet

Milgramov eksperiment

- 1961, Nju Hejven
- Stenli Milgram, psiholog

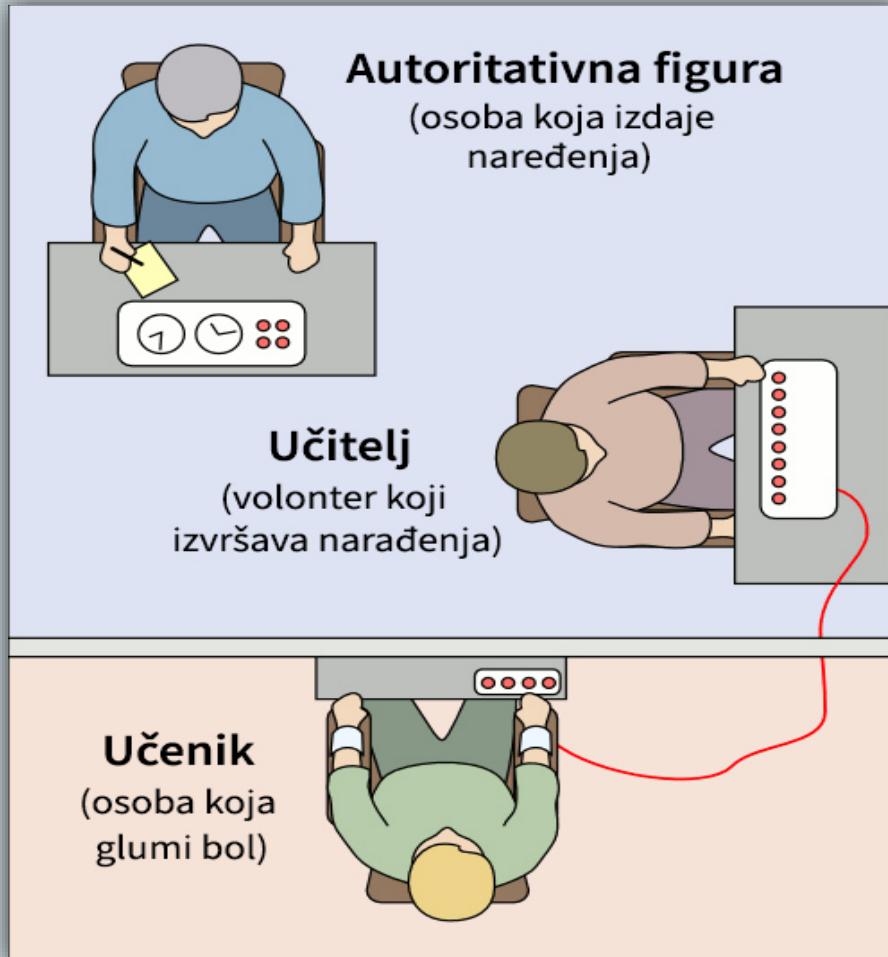

Milgramov eksperiment

- Cilj: testiranje spremnosti prosečnih osoba da se suprotstave naredbama autoritativne osobe koje krše vlastita moralna načela
- Ovaj eksperiment je iznadrila potraga za socijalno psihološkim objašnjenjem zločina iz doba nacizma
- Milgramov eksperiment ne tiče se poslušnosti koja je iznuđena strahom ili nekom pretnjom autoriteta, on se bavi poslušnošću na koju čovek dobrovoljno pristaje, poslušnošću koja je „obojena atmosferom saradnje“ (Milgram).

Milgramov eksperiment

- dodaje se po 15V
- 135V – vrišti
- 170V – preklinje da ga oslobole

Ako subjekt okleva E nalaže:

- Budite ljubazni da nastavite.
- Eksperiment mora da se nastavi.
- Apsolutno morate nastaviti.
- Nemate izbora. Morate nastaviti.

Autoritet

- Pozivanje na autoritet je jedan oblik logičke greške
- Nijedna tvrdnja ne sme biti tačna samo zato što je autoritet iznosi, već se mora dokazati.
- Autoritet ne utiče na tačnost tvrdnje!

Primer lažnog autoriteta

- Doktor Semir Osmanagić tvrdi da se u mestu Visoko nalazi piramida i to je tačno.
- Ovde se radi o lažnom autoritetu, jer je Osmanagić doktorirao sociologiju, a ne arheologiju. Ali, nije problem ni njegova nestručnost, već to što nema dokaza da se radi o piramidi

Retkost

- Što je retko, skupo je!
- Strah da se ne ispusti neka važna prilika!
- Retkost, odnosno nedostupnost razvija takmičarski duh, a samim tim i osećaj zadovoljstva ako se do cilja dođe

Raspoloživost

- Nedostupnost povećava želju i vrednost u očima onoga ko traži
- Primer su top-shop voditeljke koje panično upozoravaju da je ostao još jedan jedini proizvod na stanju u pokušaju da namame potrošače

Jedinstvena prilika

- Cilj: stvoriti takvu klimu da sagovornik pomisli da je poslednja šansa u pitanju
- Dobar primer je markentiški trik koji se koristi u emisijama koje se bave tv-prodajom. Reč je o frazi:

Ako pozovete odmah, dobijate popust!

Potencijalnog kupca ova rečenica može naterati da pre posegne za novčanikom.

Sindrom Romea i Julije

- Privlačnost zabranjenog
- Naziv efekat Romeo i Julija nastao je u uporednom istraživanju koje su sproveli Driskol, Dejvis i Lipec 1972. godine kada su otkrili da je kod parova koji su ukazali na povećano uplitanje roditelja u njihovu romantičnu vezu zabeleženo i povećanje ljubavi u istom periodu od šest meseci

